

Г.Л. КОРОСТИЛЬОВ

СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ СУЧАСНОЇ ІV-ОЇ СВІТОВОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

Стаття присвячена соціально-філософському аналізу типів сучасної гібридної війни, їх основних характеристик, розкриттю факторів, які на них впливають. Обґрунтовано думку стосовно глобальних перетворень в політичній, економічній та технологічній сферах, що привело до необхідності перегляду концепції К. фон Клаузевіца. Доведено, що сьогодні війна має свої відмінності із попередніми війнами, свою типологію, забарвленість та методи ведення. Розглянуто поняття «сучасна війна» і надано його розуміння як гібридної, виділено типи сучасної гібридної війни. Розкрито роль техніки, технологій та науки у сучасній гібридній війні; обґрунтовано, за рахунок чого формується сучасна військова картина світу.

Ключові слова: філософія війни, сучасна гібридна війна та її типи, техніка і інформаційні технології, високоточна зброя.

G.L. KOROSTYLOV

SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF MODERN IV WORLD HYBRID WAR

The article is devoted to the socio-philosophical analysis of the types of modern hybrid war, their main characteristics, the disclosure of the factors that influence these modern types of wars. The opinion regarding global transformations in the political, economic and technological spheres is substantiated, which led to the need to revise the concept of K. von Clausewitz. It has been proven that today's war has its differences from previous wars, its typology, color and methods of conduct; the concept of "modern war" is considered and the modern understanding of war as hybrid is given, the types of modern hybrid war are highlighted. The role of technology, technology and science in modern hybrid war is revealed; justified, due to which the modern military picture of the world is formed.

Key words: philosophy of war, modern hybrid war and its types, equipment and information technologies, high-precision weapons.

Постановка проблеми. Сьогодні світ зіштовхнувся із величезними трансформаціями в геополітиці, техніко-технологічній сфері. Взаємозв'язок війни й нових техніко-технологічних нововведень ставить перед суспільством нові проблеми, бо нова епоха характеризується зростаючою роллю інформаційних технологій, а її компонента стала невід'ємною рисою будь-якого роду сучасного війська. У силу цього виникає гостра необхідність філософського осмислення сучасної війни та її типів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На думку українського науковця, представника філософії війни Юрія Лободи, «є парадоксом те, що філософія війни як окрема дисципліна академічної філософії нараховує лише кілька представників за всю свою історію, таких, як: А. Надсон [19], А. Мозлі [20], Дж. Рам [22] та Дж. Тайхман [24], хоча війна цікавила філософів усіх часів». Останні окреслили сучасне проблемне поле філософії війни: досліджували сутність війни, надали оцінку діям воєначальників, писали підручники з філософії військової стратегії й тактики.

Але сучасні представники філософії війни (праці Майкла Уолцера, Мері Калдор, Пітера Уоррена Сінгера, Мартіна ван Кревельда, Михайло Требіна, Юрія Лободи тощо) розглядають війну у різних контекстах: суттєвих сучасних глобальних зрушень у світоустрії і політиці, етиці, гуманізмі, роботизації війни (дрони, бойові роботи, високоточна зброя).

Мета статті – соціально-філософське осмислення типів сучасної гібридної війни та вплив техніко-технологічних й інформаційно-технологічних інновацій ХХІ-го століття на їх структуру та типологію.

Виклад основного матеріалу. У засобах масової інформації поширюється назва сьогоднішньої гібридної війни між Україною і РФ як ІV-ої світової війни. З цим виразом важко не погодитися, тобто, у цій нумерації (четверта) явно простежується поразка СРСР у ІІІ-ій (холодній війні) світовій війні, так само, як ІІ-та світова війна була для Німеччини спробою реваншу за поразку в І-ій. Але сьогоднішня війна має свої відмінності із попередніми, свою типологію, забарвленість та методи ведення. Сьогодні, характеризуючи сутність війни, дослідники висувають на перший план її гібридність. Ще К. фон Клаузевіц у своїй праці «Про природу війни», характеризуючи сутність війни, пише, що «війна є продовження політики іншими засобами», і порівнює війну із водою, щоб показати, що війна не має жорстких і чітких форм, як вода не має сталої форми, а набуває різних форм залежно від обставин» [4, с. 7]. Але на сьогодні глобальні перетворення в політичній, економічній та технологічній сферах підірвали основу існування «класичної» (конвенціональної) війни та призвели до необхідності перегляду концепції К. фон Клаузевіца. Ця обставина знайшла відображення в низці наукових досліджень.

Проблеми війни в сучасному соціально-філософському знанні представлено двома дослідницькими напрямками. Першим домінуючим напрямком, що визначає тенденцію сучасної трансформації війни, є зміна статусу суб'єкта військового насильства, який приймає рішення про цілі, засоби та способи війни, про що пише М. ван Кревельд [13]. Другим напрямком є пріоритетна роль високих технологій у війні: їх бурхливий розвиток революціонізує засоби військового насильства і, як наслідок, змінює форми війни.

Сучасні представники філософії війни (праці Майкла Уолцера, Мері Калдор, Пітера Уоррена Сінгера, Карла Шмітта, Мартіна ван Кревельда, Михайло Требіна, Юрія Лободи тощо) розглядають війну у різних контекстах. Наприклад, К. Шмітт у праці «Номос Землі у праві народів» говорить, що війна перестає вважатися законним політичним засобом, а ворог піддається різним видам дискримінації. Ворог тепер теж злочинець, а тому його треба не лише перемогти, а й засудити. Ще один момент – це бажання описати сучасну війну за рахунок філософії етики. Але, на думку К. Шмітта, виправдання війни прагненням відстояти принципи гуманізму та справедливості, захистити загальнолюдські цінності є негуманним.

М. Калдор в одній з небагатьох сучасних робіт про війну «Нові і старі війни. Організоване насильство у глобальну епоху» [18], вводить для опису збройних конфліктів «глобальної епохи» власне поняття – «нові війни». Вона говорить, що, як правило, «нові війни – це асиметричні конфлікти, спровоковані прагненням проводити політику ідентичності (етнічна чи релігійна). Засобом боротьби в них стає не бій на полі бою, а встановлення контролю над громадянським населенням».

«Гібридна війна – це війна, що є поєднанням у застосуванні конвенційної зброї, партизанської війни, тероризму, кібервійни, економічно-торговельних конфліктів, патентних війн, реваншистських рухів, пропаганди, порушень прав людини, злочинів проти людяності, переселення, узурпації, впливів на громадську думку, злочинні акти цензури, тощо» [16]. «У філософському розумінні гібридна війна – це концептуальне положення у сучасній філософії війни. Вона визначається як сучасна форма війни, яка вибудовується не тільки на основі військових дій, але і враховує політичні, інформаційні, економічні та інші засоби впливу на супротивника» [5].

Структура сучасної гібридної війни може бути досить різноманітною, оскільки цей тип конфлікту включає в себе використання широкого спектру засобів та методів її ведення:

- інформаційна складова яка включає в себе дезінформацію, пропаганду та кібератаки;
- гібридна військова діяльність, що включає в себе спецоперації та саботаж, залучення нелегальних нерегулярних військових формувань або найманців, парамілітарних чи добровольчих батальйонів;
- політична та економічна складова, яка являє собою політичний тиск та вплив, використання політичних інструментів для створення

нестабільності в країні або регіоні, введення санкцій, економічних обмежень або погроз для зруйнування економіки;

– соціальна складова, яка містить у своєму складі такі дії, як інформаційний вплив на суспільство, тобто використання соціальних мереж та інших платформ для маніпуляції громадською думкою.

Ці складові можуть комбінуватися, трансформуватися та змінюватися залежно від конкретного контексту гібридного конфлікту. Сучасна гібридна війна є досить динамічною та адаптивною формою конфлікту, і вона може включати нові методи та технології, новітні зразки зброї, в залежності від технологічного прогресу сьогодення та стратегічних вимог.

Теоретичне підґрунтя дослідження економічних війн закладено ще у працях: Н. Макіавеллі [6], Т. Гоббса [2] та інших дослідників. Серед сучасних дослідників окремих аспектів економічної торговельної політики, економічних та торговельних війн слід відзначити: С. Гантінгтона [1], Р. Акселрода [12], Ха Джун Чанга [15] та інших.

Інформаційна війна поділяється на інформаційно-технічну та інформаційно-психологічну. У першому випадку головними об'єктами впливу є інформаційно-технічні системи зв'язку, телекомунікації, радіоелектронні засоби, комп'ютерні мережі тощо, а у другому – психіка та психоемоційний стан особового складу збройних сил та населення противника, система формування громадської думки та прийняття рішень. Одним з найважливіших факторів, які визначають способи ведення інформаційної війни, стала поява інформаційної зброї.

Погляди на сутність і природу інформаційної війни можуть бути досить різноплановими, зокрема висвітлювати її «технологічну» або «психологічну» сутність (оскільки існують різні підходи до визначення сутності інформаційної зброї [23] і, відповідно, потенційних мішеней її застосування), що пов'язане з багатоаспектністю інформаційної війни як суспільного явища.

Cyberwarfare (з англ. – кібервійна) має дві складові: шпигунство та атаки. Напад приводить до виходу техніки з бою або її відключення. На думку Девіда Е. Сенгера у праці «Досконала зброя» (2022), «за останні роки різні держави безліч разів застосовували кіберзброю одна проти одної. Проте жодна атака не призвела до загибелі людей, у всякому разі безпосередньо. Ані американські атаки на іранські та північно корейські оборонні програми; ані північнокорейські – на американські банки, а також відому голлівудську студію та британську систему охорони здоров'я; ані російські – на Україну, Європу та на самі основи американської демократії» [21, с. 6].

Ще один різновид інформаційно-технологічних війн – це мережецентрична війна, яка є однією з основних сучасних тенденцій розвитку форм і способів застосування військ, перехід від концепції платформи-центричної війни, де основний акцент робився на кількості озброєння та військової техніки,

до концепції мережецентричної війни, яка являє собою сталу систему поглядів на військово-технічне забезпечення та ведення бойових дій в умовах тотальної комп'ютеризації сил і засобів збройної боротьби.

Ментальна війна – це різновид інформаційно-психологічної війни, її сутністю є знищення самосвідомості, зміна ментальної основи, вона визначається як саме «війна розуму» або «війна за розум». Можливості соціальних мереж постійно посилюють її вплив на населення, що також провокує і морально-етичні питання [45]. Отже, в цьому типі війни набуває значення антропологічний фактор у вигляді застосування когнітивно-семантичних засобів, спрямованих безпосередньо на свідомість людини. Ми стаємо свідками зрушень у площині когнітивного характеру людей.

Одним з типів сучасної гібридної війни є посередницька війна (проху war) – «збройний конфлікт за опосередкованої участі третьої сторони, метою якої є вплив на стратегічний результат на свою користь» [21]. У таких війнах починає зростати роль приватних військових компаній – «некомбанантів», «які мають дві важливі переваги перед регулярною армією: їх використання обходиться дешевше, оскільки потрібна менша кількість інфраструктури, і, на відміну від регулярної, не потрібні гроші на пенсії відставникам та сім'ям загиблих» [14].

Дуже вдале визначення проксі-війни надав А. Мамфорд у своїй статті «Проксі-війна і майбутнє конфліктів»: «Проксі-війна – це конфлікт між двома країнами, які намагаються досягти своїх власних цілей за допомогою військових дій, що відбуваються на території та з використанням ресурсів третьої країни, під прикриттям вирішення внутрішнього конфлікту у цій третій країні» [21].

За словами вітчизняного науковця М. Требіна, «на початку XXI-го століття виник ще один тип війни – терористична. Філософське осмислення терористичної війни, як найганебнішого типу сучасної війни є важливим гносеологічним завданням... Крім того, генезис даного явища свідчить про його значну трансформацію: змінюються форми здійснення терористичних війн, змінюються методи їх діяльності, особливості організаційного будівництва та інші» [9].

Аналіз терористичного типу війни дозволяє говорити, що це особливий тип війни, заснований на використанні сучасних інформаційних засобів і новітніх зразків зброї, військових технологій, які не зупиняються на місці, а постійно розвиваються. Як соціальне явище терористична війна має дуже складну природу, її виникнення і розвиток залежать від багатьох чинників, через свою деструктивність та руйнівність вона становить серйозну загрозу для держав світу.

Спираючись на аналіз різноманітності типів сучасної війни, можна окреслити її основні ознаки:

– по-перше, сьогодні політична ціль війни знову висувається на перший план, про що писав ще К. фон Клаузевіц у своїй праці «Про природу війни»: «...війну ми повинні розуміти за всіх обставин, не як щось самостійне, а як знаряддя політики, тільки при

такому уявленні про війну можна не впасти в протиріччя з усією військовою історією» [4, с. 15]. Таке визначення війни можна віднести до «класичного» розуміння в сучасній філософії;

– по-друге, сьогодні характеристики військових конфліктів посилюються ще й викликами цивілізаційного характеру, про що писав С. Гантінгтон у своїй праці «Зіткнення цивілізацій» [17]. На його думку, «...світова політика вступає у нову фазу – трайбалізму і глобалізму». Нація-державна залишиться головним діючим обличчям у міжнародних справах, але найбільш значущі конфлікти глобальної політики будуть розгортатися між націями і групами, що належать до різних цивілізацій. Зіткнення цивілізацій стане домінуючим фактором світової політики. Іноді війни починають розривати самі цивілізації зсередини, а це приводить до питання існування самої цивілізації, або її частин (приклад Ізраїльсько-Палестинський конфлікт).

– по-третє, у сучасному світі формується новий тип глобального протистояння – світова гібридна війна, яка ведеться в межах єдиного глобалізованого простору на фронтах, утворених лініями розподілу між зонами стабільності та безпеки, між раціональним порядком, де вагу має закон і міжнародне право, та сферою ірраціонального, соціально-політичного хаосу, де панують емоції та домінує право сильного. «Від характеру функціонування та устрою соціально-політичної реальності залежить світовий порядок, як він історично формується і як він побудований, можливість його зміни і напрями подальшого розвитку» [7, с. 168].

Висновки. Отже, нами розглянуто поняття сучасна війна і надано сучасне розуміння війни як гібридної, та надано типи сучасної гібридної війни: економічно-торгівельна, інформаційна, кібервійна, мережецентрична війна, проксі, ментальна. Нами уточнено, що глибинні причини війни, як і раніше, лежать, по-перше, у нерівномірному розподілі та дефіциті ресурсів (територіальних, природних, енергетичних, трудових, техніко-технологічних, тощо); по-друге, у появі політичних гравців, готових включитися у жорстоку боротьбу за перерозподіл влади, що означає: війна народжується у сфері політики, є її продуктом, способом і формою її функціонування.

Таким чином, сучасна війна – відносно нове явище, аналіз якого та її особливості полягають не тільки у засобах і способах збройної боротьби, а й у сукупності технологій беззбройної і збройної агресії, у діалектиці їх взаємозв'язку та філософії застосування в тій чи іншій військово-політичній ситуації. Можна відмітити, що сучасна війна у своїй основній тенденції розвитку враховує швидко зростаюче значення інформаційної компоненти, яка пов'язана із цілеспрямованим системним використанням інформації для підвищення ефективності бойового управління.

Особливістю сучасної гібридної війни є реакція на розвиток сучасної науки і техніки, відгук на появу інформаційних технологій, на рух у контексті розуміння сучасних етапів науково-технічної і військово-технічної революцій у військовій справі.

Список джерел інформації

1. Гантінгтон Ф. (2006). *Протистояння цивілізації та зміна світового порядку*. Львів : Кальварія. 474 с.
2. Гоббс Т. (2000). *Левіафан*. К. : Дух і Літера. 188 с.
3. Данилян О.Г., Дзьобань О.П. (2014). Інформаційне суспільство: морально-етичний дискурс. *Інформація і право*. № 1 (10). С. 16-25.
4. Клаузевиц К. (2018). *Природа війни*. Харків : Vivat. 416 с.
5. Коростильов Г.Л. (2023). Сучасна війна та її види: соціально-філософський аналіз. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Одеса : Юридична академія. № 42. С. 48-56.
6. Макіавеллі Н. (2022). *Державотворець. Про військове мистецтво*. К. : Арії. 408 с.
7. Парахонський Б.О., Яворська Г.М. (2019). *Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл*: монографія. К. : НІСД. 560 с.
8. Сенгер Д.Е. (2022). *Досконала зброя. Війна, саботаж і страх у кіберпросторі*/ Львів : Астролябія. 496 с.
9. Требін М.П. (2017). Війна і тероризм: симбіотичні відносини. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія: Історія, Політологія*. Вип. 18. С. 365-369.
10. Фінін Г.І. (2023). Сучасні війни: виклики і загрози. *Актуальні проблеми філософії та соціології*. Одеса : Юридична академія. № 43. С. 131-135.
11. Шмітт Е. *Номос Землі в праві народів*. К. : Володимир Даль. 670 с.
12. Axelrod, R. (1985). *The Evolution of Cooperation*. New York : Basic Books. Vol 10, No 2, P. 368-371.
13. Creveld, M. (1991). *Transformation of War*. Amsterdam. New York: Free Press. 272 p.
14. Eland, I. (2013). *Turn The War on Terrorism Into a War By Proxy*. Wayback Machine. Cambridge : Cambridge Polity Press, 141 p.
15. Ha-Joon, Chang. (2009). *Bad Samaritans: The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism*. Cambridge : Cambridge University. Publisher Bloomsbury Publishing, 288 p.
16. Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War*. Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 58 p.
17. Huntington, S. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order Paperback*. New York : Simon & Schuster, 368 p.
18. Kaldor, M. (2012). *New & old wars: organized violence in a global era*. Stanford : Stanford University Press, 268 p.
19. Knudson, A. (1947). *The Philosophy of War and Peace*. New York; Nashville : Abingdon-Cokesbury Press, 220 p.
20. Moseley, A. (2002). *A Philosophy of War*. New York : Algora Publishing, 280 p.
21. Mumford, L. (2013). *Proxy Warfare and the Future of Conflict*. London : *The RUSI Journal*, 158 (2), P. 40–46.
22. Ram, J. (2009). *The Philosophy of War*. London : Keegan Paul and Company. 167 p.
23. Szafranski, R. (1995). *A Theory of Information Warfare: Preparing for 2020*. *Airpower Journal* 9, no. 1, P. 60.
24. Teichman, J. (2006). *The Philosophy of War and Peace*. Exeter : Imprint Academic, 224 p.

References (transliterated)

1. Hantington F. (2006). *Protystoiannia tsyvilizatsii ta zmina svitovoho poriadku*. Lviv : Kalvariia. 474 s.
2. Hobbs T. (2000). *Lieviafan*. K. : Dukh i Litera. 188 s.
3. Danylian O.H., Dzoban O.P. (2014). *Informatsiine suspilstvo: moralno-etychnyi dyskurs*. *Informatsiia i pravo*. № 1 (10). S. 16-25.
4. Klauzevits K. (2018). *Pryroda viiny*. Kharkiv : Vivat. 416 s.
5. Korostylov H.L. (2023). *Suchasna viina ta yii vydy: sotsialno-filosofskyi analiz*. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii*. Odessa : Yurydychna akademiia. № 42. S. 48-56.
6. Makiavelli N. (2022). *Derzhavotvorets. Pro viiskove mystetstvo*. K. : Arii. 408 s.
7. Parakhonskyi B.O., Yavorska H.M. (2019). *Ontolohiia viiny i myru: bezpeka, stratehiia, smysl* : monohrafiia. K. : NISD. 560 s.
8. Senher D.E. (2022). *Doskonala zbroia. Viina, sabotazh i strakh u kiberprostori* Lviv : Astroliabiia. 496 s.
9. Trebin M.P. (2017). *Viina i teroryzm: symbiotychni vidnosyny*. *Vistnyk Mariupolskoho derzhavnoho universytetu*. Serii: Istoriia, Politolohiia. Vyp. 18. S. 365-369.
10. Finin H.I. (2023). *Suchasni viiny: vyklyky i zahrozy*. *Aktualni problemy filosofii ta sotsiolohii*. Odessa : Yurydychna akademiia. № 43. S. 131-135.
11. Shmitt E. *Nomos Zemli v pravi narodiv*. K. : Volodymyr Dal. 670 s.
12. Axelrod, R. (1985). *The Evolution of Cooperation*, New York : Basic Books Vol 10, No 2. P. 368-371.
13. Creveld, M. (1991). *Transformation of War*. Amsterdam. New York: Free Press. 272 p.
14. Eland, I. (2013). *Turn The War on Terrorism Into a War By Proxy*. Wayback Machine. Cambridge : Cambridge Polity Press, 141 p.
15. Ha-Joon, Chang. (2009). *Bad Samaritans: The Myth of Free Trade and the Secret History of Capitalism*. Cambridge : Cambridge University. Publisher Bloomsbury Publishing, 288 p.
16. Hoffman, F. (2007). *Conflict in the 21st Century: The Rise of Hybrid War*. Arlington : Potomac Institute for Policy Studies, 58 p.
17. Huntington, S. (2011). *The Clash of Civilizations and the Remaking of World Order Paperback*. New York : Simon & Schuster, 368 p.
18. Kaldor, M. (2012). *New & old wars: organized violence in a global era*. Stanford : Stanford University Press, 268 p.
19. Knudson, A. (1947). *The Philosophy of War and Peace*. New York; Nashville : Abingdon-Cokesbury Press, 220 p.
20. Moseley, A. (2002). *A Philosophy of War*. New York : Algora Publishing, 280 p.
21. Mumford, L. (2013). *Proxy Warfare and the Future of Conflict*. London : *The RUSI Journal*, 158 (2), P. 40–46.
22. Ram, J. (2009). *The Philosophy of War*. London : Keegan Paul and Company, 167 p.
23. Szafranski, R. (1995). *A Theory of Information Warfare: Preparing for 2020*. *Airpower Journal* 9, no. 1, P. 60.
24. Teichman, J. (2006). *The Philosophy of War and Peace*. Exeter : Imprint Academic, 224 p.

Надійшла (received) 15.05.2024

Відомості про авторів / About the Authors

Коростильов Геннадій Леонідович (Korostylov Gennadii) – Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут», аспірант кафедри філософії; Харків, Україна; ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-5736-0507>